

Friskolereformen har ökat kunskaperna hos alla elever

Dagens Nyheter den 5 september 2023

Ända sedan friskole-reformen genomfördes i början av 1990-talet har den varit föremål för hård kritik. Längre kom kritiken huvudsakligen från debattörer vänsterut, men under det senaste decenniet har även borgerligheten kommit att ompröva sin politik. Förra månaden annonserade regeringen således en "helreovering av friskole-systemet", vilken ämnar skärpa kvalitetskraven på fristående skolor, framför allt vinstdrivande sådana.

En översyn av regelverket är välkommen, då en sådan förhoppningsvis kan leda till förbättrade incitament att stärka utbildningskvaliteten. Det finns ett antal faktorer som gör att friskolemarknaden i dag inte fungerar optimalt, inklusive den decentraliserade betygsättningen.

Men det är samtidigt viktigt att reform-arbetet inte utgår från felaktiga premisser kring systemets effekter på kvaliteten över lag. Risken är annars att man i sin iver att reglera bort problem även slår undan benen på välfungerande delar av marknaden – och därmed i stället bidrar till sämre utfall.

Det är därför angeläget att utredningen tar hänsyn till forskningen om hur friskolereformen har påverkat kvaliteten hittills. Tidigare analyser finner (ganska små) positiva effekter i grundskolan, men dessa har fokuserat på inhemska kunskapskontroller såsom nationella prov och betyg. Risken finns således att utfallen påverkats av betygsinflation.

I en ny studie har jag därför analyserat hur tillväxten av fristående skolor har påverkat Sveriges resultatutveckling i Timss, ett internationellt prov som mäter åttondeklassares kunskaper i matematik och naturvetenskap. Eftersom jag studerar elevers utfall på ett externt rättat prov – som inte spelar någon roll för deras betyg – neutraliseras problemet med betygsinflation.

I studien analyserar jag om förändringar i andelen friskoleelever leder till förändringar i Timss-resultaten i respektive län, efter att man justerar för elevers bakgrund och andra faktorer. På så sätt kan man studera huruvida kunskapsutvecklingen i länen skiljer sig åt beroende på hur friskolekonkurrensen har utvecklats över tid.

Studien finner att friskolereformen har förbättrat Sveriges resultatutveckling i Timss. Effekten av en ökning i andelen friskoleelever med 10 procentenheter motsvarar inläringen som normalt sker under cirka ett år på högstadienivå. I en simulering som baseras på de empiriska resultaten finner jag att svenska elever i genomsnitt hade presterat ungefär 20 poäng sämre i Timss 2019 än de faktiskt gjorde, om friskolekonkurrensen inte hade ökat alls sedan 1995.

Även om man aldrig kan vara helt säker på att en korrelation reflekterar ett orsakssamband tyder analysen på att så är fallet. Metoden justerar för alla tidskonstanta faktorer, både synliga och osynliga, som varierar mellan länen – och effekten påverkas inte märkbart när man tar hänsyn till

annat som varierar över tid. I studien genomför jag dessutom ytterligare analyser som indikerar att den lyckas separera orsak och verkan.

Intressant nog är effekten också ungefär likadan när man enbart studerar Timss-resultaten i kommunala skolor. Detta tyder på att det huvudsakligen är konkurrensen som har höjt kvaliteten i utbildningssystemet över lag, snarare än att fristående skolor presterar mycket bättre än skolor som drivs offentligt.

För första gången kan jag också visa att friskolekonkurrensen både minskade kunskapsfallet mellan 1995 och 2011 samt bidrog till förbättringarna mellan 2011 och 2019. Konkurrensen har likaså ökat andelen elever som når medelgod, hög respektive avancerad nivå, vilket indikerar att den har höjt kunskaperna bland både låg- och högpresterande elever.

Men har vinstdrivande respektive icke-vinstdrivande skolor bidragit olika mycket i dessa hänseenden? Min analys tyder på det. Merparten av ökningen i konkurrensen beror på framväxten av vinstdrivande friskolor, som också driver dess positiva påverkan på kunskaperna. Det finns ingen tydlig effekt av (den ganska blygsamma) framväxten av icke-vinstdrivande friskolor.

Totalt sett verkar friskolereformen alltså ha förbättrat elevprestationerna i Timss. Faktum är att jag finner starkare effekter än forskningen som analyserar betyg och nationella prov. En jämförelse tyder på att detta förklaras av att jag studerar ett externt rättat prov som inte har några konsekvenser för eleverna – och som delvis fångar upp andra färdigheter jämfört med inhemska kunskapskontroller.

Samtidigt säger studien ingenting om effekterna i gymnasieskolan. Utbildningssystemet är väldigt annorlunda på gymnasienivå, vilket kan påverka friskolekonkurrensens konsekvenser. Man bör därför akta sig för att dra slutsatser från min studie i denna bemärkelse.

Naturligtvis är analysen inte heller tillräcklig för att avgöra friskole-reformens effekter i grundskolan totalt sett; jag studerar enbart kunskaper i matematik och naturvetenskap. Annan forskning tyder exempelvis på att systemet har ökat skolsegregationen – och det finns en mängd andra utfall som min studie inte berör.

Men oaktat dessa förbehåll är resultaten anmärkningsvärda, givet hur debatten har kommit att utvecklas. Kritiken mot friskolesystemet har under de senaste åren varit näst intill öronbedövande. Min studie ogiltigförklarar inte denna kritik, men den visar att kritiken är alltför enkelspårig.

För trots dess brister tycks friskole-reformen ha bidragit till högre elevprestationer i ett av de mest betydelse-fulla internationella proven som genomförs i grundskolan. När regeringen nu ämnar förändra systemet är det viktigt att man tar detta i beaktande.

Gabriel Heller Sahlgren